

Ledare

JAYNE SVENUNGSSON & MARTIN NYKVIST

Med föreliggande nummer inleder *Svensk Teologisk Kvartalskrift* (STK) sin hundraåriga årgång. En ansevärd ålder, till och med för en teologisk tidskrift. När Gustaf Aulén (1879–1977) efter femtio år i redaktionen blickade tillbaka på året då tidskriftens allra första nummer utkom beskrev han det som ett anmärkningsvärt år i den svenska och internationella kyrkohistorien.¹ STK:s hundraårsjubileum sammanfaller nämligen med det för Stockholmsmötet 1925, vilket skulle göra en annan skribent i tidskriftens första nummer till en ekumenisk pionjär. I artikeln ”Fadren i det fördolda” redogjorde nämligen ingen mindre än ärkebiskop Nathan Söderblom (1866–1931) för gudsbilden hos Jesus i evangelierna.²

Söderblom ingick förvisso inte i redaktionen, men hans resa får ändå anses betecknande för de ambitioner som låg bakom bildandet av STK. Hans kontakter med och vetenskapliga intresse för såväl fransk som engelsk teologi bröt mot det långa, närmast att beskriva som hegemoniska, tyska inflytandet på svensk teologi.³ När Aulén 1925 skrev redaktionens programförklaring noterade han de starka banden till de övriga nordiska länderna och till Tyskland. ”Dessa förbindelser”, förklarade Aulén, ”vill tidskriften givetvis i sin mån söka upprätthålla och stärka”. Detta kom dock med ett förbehåll, nämligen att STK ville ”följa den teologiska utvecklingen inom den evangeliska kristenheten i dess helhet” och särskilt då den engelska.⁴

1. Gustaf Aulén, ”När Svensk Teologisk Kvartalskrift startade”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 51 (1975), 1.

2. Nathan Söderblom, ”Fadren i det fördolda: Jesu gudstanke enligt evangelierna”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 1 (1925), 8–19. Se även fortsättningen av artikeln i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 1 (1925), 117–134.

3. Aulén, ”När Svensk Teologisk Kvartalskrift startade”, 3.

4. ”Vårt företag”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 1 (1925), 4. Texten är inte signerad, men Aulén avslöjar att han var författaren i Aulén, ”När Svensk Teologisk Kvartalskrift startade”, 1.

Denna kombination av det nordiska, tyska och engelska kännetecknade under många år innehållet i tidskriften, både vad gäller artiklar och anmäld litteratur. På sikt skedde förstås ytterligare breddningar, först med ett fokus på engelskspråkig teologi i Nordamerika och sedan även global teologi i takt med kristendomens tillväxt på det södra halvklotet.

Men om STK å ena sidan skulle verka för ett mera internationellt teologiskt samtal, skulle den å andra sidan även stärka den inhemska, svenska teologin. Vid tiden för tidskriftens bildande och under många årtionden framöver rådde ett starkt samband mellan den akademiska teologi som bedrevs vid de teologiska fakulteterna i Uppsala och Lund och den kyrkliga utvecklingen, något som återspeglas i att samtliga sju svenska författare i den första årgången av STK var eller blev biskopar i Svenska kyrkan.⁵ Men med STK ville man inte åstadkomma någon uniform svensk teologi eller skolbildning, även om tidskriften ibland beskrivits som ett språkrör för lundateologin. Ledordet var snarare den öppenhet som även hade kännetecknat STK:s föregångare, en annan tidskrift som bildats av två blivande biskopar: Henrik Reuterdahls (1795–1870) och Johan Henrik Thomanders (1798–1865) *Theologisk Kvartalskrift*, vilken gavs ut mellan 1828 och 1842. STK ville fortsätta *Kvartalskriftens* ambition att ”lämna plats åt alla slags teologisk-vetenskapliga uppsatser”.⁶

Denna öppenhet och förenande föresats kom till uttryck på ett konkret sätt i det faktum att STK:s redaktion redan från start bestod av medlemmar från både Uppsala och Lund. Från Lund ingick i redaktionen förutom tidskriftens initiativtagare, professorn i systematisk teologi Gustaf Aulén, även exegeten Erling Eidem (1880–1972) och Uppsala representerades av kyrkohistorikern Yngve Brilioth (1891–1959) och etikern Arvid Runestam (1887–1962). I det avseendet var STK nydanande, då tidigare teologiska tidskrifter haft en tydlig lundensisk eller uppsaliensisk prägel som manifesterades i redaktionens sammansättning.⁷ Ordningen var densamma fram till 1968, då tidskriften fick en uttalad redaktör i Ragnar Bring (1895–1988) och ett arbetsutskott baserat uteslutande i Lund. Fram till 2013 ingick emellertid i redaktionen även medlemmar från Uppsala såväl som andra

---

5. Skribenterna var: Gustaf Aulén, biskop i Strängnäs 1933–1952; Torsten Bohlin, biskop i Härnösand 1935–1950; J.A. Eklund, biskop i Karlstad 1907–1938; Gustaf Ljunggren, biskop i Skara 1935–1950; Anders Nygren, biskop i Lund 1948–1958; Arvid Runestam, biskop i Karlstad 1938–1957; och Nathan Söderblom, ärkebiskop 1914–1931.

6. Aulén, ”När Svensk Teologisk Kvartalskrift startade”, 2–3. Omskrivningen till *Svensk Teologisk Kvartalskrift* behöll medvetet den redan 1925 arkaiska stavningen utan foge-s. Se härom Anna Gunnarsdotter Grönberg, ”Kvartal(s)skrift?”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 79 (2003), 97.

7. Aulén, ”När Svensk Teologisk Kvartalskrift startade”, 1–2; Ragnar Bring, ”STK 1938–69: Några huvudlinjer vid redigeringen”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 51 (1975), 8.

lärosäten, inklusive den svenskspråkiga teologiska fakulteten i Åbo som hade bildats 1924. På senare år har en breddning av redaktionen återigen skett, vilket understryker såväl samarbetet mellan Uppsala och Lund som tidskriftens nordiska karaktär. Sedan 2020 ingår nämligen i redaktionen Christine Svinth-Væрге Pöder från Köpenhamns universitet och sedan 2023 även Mohammad Fazlhashemi från Uppsala universitet.

Den vetenskapliga och teologiska bredd som STK rymmer har även synliggjorts i de många debatter som ägt rum inom tidskriftens pärmar under de gångna åren. Under 1920- och 1930-talen handlade flera av dessa debatter om teologi och vetenskap – eller tro och vetande – och närmare bestämt om relationen mellan dem. Ett exempel är meningsutbytet mellan Anders Nygren (1890–1978) och Georg Gustaf Rosenqvist (1855–1931) i ljuset av den senares bok *I religionsproblemet*.⁸ Debatten som utspelade sig i STK behandlade frågan huruvida religionsvetenskapen kan och bör förhålla sig till religionens sanningsfråga, något Nygren starkt vände sig emot; han konstaterade i stället att ”teologins lösning av transcendens- och verklighetsfrågan består helt enkelt i konstaterandet av transcendensanspråkets oskiljaktighet från religionen”.⁹ Några år senare fortsatte debatten om tro och vetande efter publiceringen av religionsfilosofen John Cullbergs (1895–1983) uppmärksammade bok *Religion och vetenskap*,¹⁰ inte minst mellan Cullberg och Hjalmar Lindroth (1893–1979).¹¹

Förflyttar vi oss framåt mot mer närliggande decennier kan den bitvis animerade debatten om det universella och det partikulära under sent 1990-tal lyftas fram. I ett inlägg titulerat ”Människan i allmänhet finns inte” gick Arne Rasmusson – vid den tiden nybliven doktor i systematisk teologi – till storms mot ”den massiva grundkonsensus som ganska länge karakteriserat svensk teologisk etik”.¹² Huvudsaklig måltavla för kritiken var professorn i etik i Lund, Göran Bexell, och problemet som Rasmusson såg med den etik

---

8. G.G. Rosenqvist, *I religionsproblemet: Från livsåskådningens område*, Helsingfors 1927.

9. G.G. Rosenqvist & Anders Nygren, ”Religionens sanningsfråga och religionsvetenskapen”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 4 (1928), 192–206, citatet från s. 204. Se även G.G. Rosenqvist & Anders Nygren, ”Är den religiösa sanningsfrågan ett vetenskapligt problem eller icke?”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 4 (1928), 305–312.

10. John Cullberg, *Religion och vetenskap: Till frågan om den systematiska teologiens vetenskapliga grundläggning*, Stockholm 1930.

11. John Cullberg & Gustaf Aulén, ”Till frågan om den systematiska teologiens vetenskapliga grundläggning”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 7 (1931), 104–112; A. Hjalmar J. Lindroth, ”Religion och vetenskap”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 7 (1931), 269–285; John Cullberg, ”Religion och vetenskap än en gång”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 7 (1931), 399–405; A. Hjalmar J. Lindroth, ”Religion och vetenskap en sista gång” *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 7 (1931), 406–412.

12. Arne Rasmusson, ”Människan i allmänhet finns inte”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 73 (1997), 59.

som Bexell representerade var att den vilade på universalistiska premisser som tenderade att förbise de ”historiskt formade och föränderliga traditioner, institutioner och praktiker” i vilka alla ”moraliska fenomen” alltid är inbäddade.¹³ I sitt svar vidhöll Göran Bexell etikens universella strävan, men framhöll samtidigt att:

[det] finns all anledning att noga pröva hur en nutida universellt syftande etik kan utformas som har prövats inför postmodernismens motargument angående t.ex. det mångtydiga mänskliga subjektet, risken att det generella leder till brist på insikt om och t.o.m. förakt för den konkret andra människans faktiska situation, risken att ovidkommande maktpositioner leder till att den egna partikulära etiken upphöjs till något universellt samt risken att mångfalden i kontexterna inte beaktas.¹⁴

Debatten är intressant i flera avseenden. För det första speglar den hur ett ganska homogent lutherskt-teologiskt landskap vid den här tiden började brytas upp, både vid landets teologiska fakulteter och på STK:s sidor. I Lund hade Werner G. Jeanron ett par år tidigare erhållit stolen i systematisk teologi som första katolik, och han skulle också bli STK:s första icke-lutherska redaktör 1997 (det vill säga mitt i den pågående debatten). Och när Arne Rasmusson ville problematisera de universalistiska premisserna för den etik som Göran Bexell representerade var det inte enbart filosofiska meningskiljaktigheter som stod på spel. Rasmusson var i själva verket en av de första i en lång rad svenska teologer med fri- eller lågkyrklig bakgrund som skulle disputeras under kommande decennier.¹⁵ En viktig drivkraft bakom hans inlägg var därför strävan att utmana dominansen av ”en viss form av luthersk skapelseteologi”.¹⁶ Om Gustaf Aulén vid STK:s bildande var mån om att understryka att tidskriften inte bara ville värna om teologin i Norden och Tyskland utan ”följa den teologiska utvecklingen inom den evangeliska

---

13. Rasmusson, ”Människan i allmänhet finns inte”, 62.

14. Göran Bexell, ”Universalism och partikularism i etiken: Svar till Arne Rasmusson”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 73 (1997), 77. Debatten fortsatte i efterföljande nummer med bidrag av Göran Collste (”Den etiska universalismen inbjuder till omprövning och dialog”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 73 [1997], 126–128), Roland Spjuth (”Skapelsetro i spänningen mellan universalism och partikularism”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 73 [1997], 178–182), Elisabeth Gerle (”Det finns flera perspektiv: Att vara kvinna är som att befinna sig i lustiga huset: perspektiven stämmer inte”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 74 [1998], 35–37) och till sist en slutreplik av Arne Rasmusson (”Utan kyrka ingen kristen etik: Arne Rasmusson svarar Göran Bexell”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 74 [1998], 24–34).

15. Till de mer tongivande namnen hör – utan att på något sätt placera dessa teologer i ett och samma fack – Roland Spjuth, Mattias Martinson, Joel Halldorf och Joseph Sverker.

16. Rasmusson, ”Människan i allmänhet finns inte”, 59.

kristenheten i dess helhet”, kan man sålunda konstatera att det nog var först vid den här tiden som kvalifikationen ”evangelisk” på allvar började luckras upp och tidskriften fick en mer ekumenisk karaktär.

Det andra som gör debatten intressant är att den utgör ett fint exempel på hur STK under sina hundra år förmått ligga i linje med vidare kulturella, politiska och vetenskapliga utvecklingar. Rasmussons plädering för kommunitaristiska och dygdetiska perspektiv – liksom Bexells lyhörddhet inför de kritiska omprövningar dessa perspektiv påkallade – återspeglar 1990-talets nyvunna känsla för det partikulära. Ledord för tidens filosofiska och vetenskapsteoretiska diskussioner var ”diskurs”, ”identitet” och ”den andre”. Dessa idémässiga förskjutningar speglade i sin tur en rad konkreta samhälleliga utvecklingar. 1990-talet var en tid då flera till synes homogena nationer på ganska kort tid utvecklades till alltmer pluralistiska samhällen. Detta hade delvis att göra med växande migration, inte minst i kölvattnet av Balkankrigen. I mer väsentlig grad handlade det dock om att man började ifrågasätta själva bilden av den enhetliga nationen eller kulturen och samtidigt synliggöra de individer och grupper som inte inkluderats i denna bild.

I dag är situationen i många avseenden en annan. Till de ljusa sidorna hör att den offentliga såväl som den akademiska debatten blivit mer inklusiv under de gångna tjugofem åren. Detta gäller även svensk teologisk och religionsvetenskaplig forskning, vilket återspeglas på STK:s sidor. Här kan man inte minst lyfta fram den milstolpe som inrättandet av ämnet islamisk teologi och filosofi vid teologiska fakulteten i Uppsala innebar – en tilldragelse vars tioårsjubileum firades i föregående nummer av STK. Under gånga decennier har vi även haft en rad temanummer som kritiskt behandlat sexistiska, rasistiska och andra repressiva strukturer i förhållande till teologi och religion.¹⁷

Till de mindre ljusa sidorna hör den parallella urholkningen av de sociala såväl som vetenskapsteoretiska landvinningar som ägde rum mot slutet av förra seklet. Om termer som ”identitet” och ”den andre” ursprungligen tjänade till att ge en röst åt undanträngda grupper och perspektiv har de under senare år allt oftare kommit att approprieras av nationalistiska strömningar i Europa såväl som i USA. Slagord som *Black Lives Matter* fångas snabbt upp och vrids om till *White Lives Matter* och utsatta gruppers vädjan om erkännande imiteras och förvrids till starka gruppers rätt att hävda sin rasöverhöghet (*white supremacy*). Den post-trumpska eran har också överlag givit en bitter eftersmak åt betoningen av det partikulära i takt med ökad

---

17. Exempel som förtjänar att lyftas fram från de senaste åren är temablocket om queerteologi i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 92 (2016), 100–129, vidare temanumren om Malcolm X politiska teologi (*Svensk Teologisk Kvartalskrift* 96:1 [2020]) samt om kristendom och nationalism (*Svensk Teologisk Kvartalskrift* 98:2 [2022]).

polarisering och medföljande oförmåga att kommunicera med varandra över politiska, ideologiska och kulturella gränser. Till allt detta kan läggas en växande misstro mot att vetenskap och forskningsbaserad kunskap förmår tillhandahålla mer trovärdiga perspektiv än de som finns att tillgå i internets ändlösa utbud av ”alternativa” röster och fakta.

Mot bakgrund av denna bitvis dystra bild är en av de stora utmaningarna i vår tid att överhuvudtaget artikulera något sådant som en gemensam värld. Det handlar inte bara om den samhälleliga och politiska utmaningen att på ett trovärdigt sätt visa att vi kan och bör respektera varandra som människor trots våra olikheter. Även inom den akademiska världen står vi inför utmaningen att med förnyad kraft värna om ett gemensamt språk i meningen av vissa grundläggande överenskommelser som sörjer för att vi alls talar om samma sak när vi talar om vetenskaplighet.

Om detta är några av nutidens viktiga utmaningar kan vi med viss förnöjsamhet konstatera att STK inte bara låg i linje med sin tid utan möjligen snäppet före sin tid när vi för ett och ett halvt år sedan publicerade Mårten Björks sedermera mycket uppmärksammande artikel ”Akademisk teologi som universell kunskapsform”.¹⁸ Om Arne Rasmusson för drygt tjugofem år sedan vände sig mot vad han uppfattade som en kompakt och förhävande universalism var Björks kritiska inlägg påkallat av en oro att de filosofiska metoder (dekonstruktion, diskursanalys och så vidare) som en gång brukades för att problematisera en överdriven tilltro till den egna objektiviteten numera allt som oftast brukas för att på ett försåtligt sätt relativisera skillnaden mellan vetenskaplig och annan kunskap. Måltavla för denna kritik var bland annat Joel Halldorf, som i en – också mycket uppmärksammat – artikel i STK argumenterat för det ohållbara i en alltför strikt uppdelning mellan akademien och den religiösa trons sfärer (mer specifikt exemplifierat av bodelningen mellan den historisk-kritiskt förankrade bibelvetenskapen och andlig läsning av bibeltexter utifrån *regula fidei* eller ”trons regel”).¹⁹

Mårten Björks förslag till hur den akademiska teologins uppgift bör formuleras har dock inte stått oemotsagt. Debatter och diskussioner har förts i olika forum och en rad kritiska genmälen har inkommit till STK. I detta nummer har vi samlat dessa inlägg – författade av Anna Sjöberg, Mattias Martinson, Filip Rasmussen och Joseph Sverker – tillsammans med en slutreplik av Björk. Bland mycket annat vittnar den samlade debatten om hur den öppenhet och bredd som STK:s grundare drömde om lever och frodas (skribenterna representerar vitt skilda kyrkliga och teologiska traditioner).

18. Mårten Björk, ”Akademisk teologi som universell kunskapsform”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 98 (2022), 217–245, <https://doi.org/10.51619/stk.v98i3.24734>.

19. Joel Halldorf, ”Exegetik, teologi och allegori”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 94 (2018), 207–230.

Än viktigare är att inläggen illustrerar vad akademisk debatt är när den är som bäst – konstruktiv, rättfram och intellektuellt hederlig. Givetvis kan vi från redaktionens sida inte tänka oss ett mer utomordentligt sätt att fira vår hundraåriga årgång. Och givetvis lovar vi att även under kommande hundra år ”lämna plats åt alla slags teologisk-vetenskapliga uppsatser”! ▲